

1. maj 2019

Inspirationsmateriale til skolerne i forbindelse med opførelsen af “Mini-Carmen” tirsdag den 13. august kl. 11-12 i amfiteatret, Hedeland Naturpark.

Indeholder:

- Forslag til undervisningsforløb i danskfaget
- Lyd- og videoeksempler fra forskellige operatyper, -stemmer og -kulturer
- Komparativ behandling af novellen *Carmen* (1845) og operaens libretto
- Oplæg til snak om kærlighedens fænomen
- Resumé af handlingen i operaen *Carmen*
- Uddrag fra novellen og librettoen

Opera Hedeland
Hellebakken 27A
DK-3150 Hellebæk.

+45 3070 4616
info@operahedeland.dk
www.operahedeland.dk

Opera Hedeland er egnteater støttet af Høje-Taastrup, Roskilde og Greve Kommuner samt Kunststyrelsen. Siden 2002 har Opera Hedeland præsenteret opera på det udendørs amfiteater beliggende i Hedeland Naturpark

CVR nr. 2647 1060

Danskfaget

Kortere forløb:

- Hvad har eleverne af forhåndskendskab til opera som genre?
- Lyt til musikeksempler fra Carmen (CD/youtube/streaming)
- Hvad er opera? (opera er italiensk for "værk"). Starter omkring skiftet mellem 1500 og 1600-årene i Italien.
- (efter opera-opførelsen): Fortæl om oplevelsen.

Længere forløb:

- Klasseopgave – 2 forskellige teksttyper: libretto (teksten til en opera) og (forlægget) roman. Virkemidler og teknik.
- Omsætning af eksempelvis dødsscenen (slutningen af operaen) til elevernes egne formater: avisartikel, politirapport, brev til familien i Norge (udvid selv med flere muligheder).
- Tal om kærlighed. Forskellige typer af kærlighed: Til forældre, fra forældre, til søskende og anden familie, til venner og måske: kæresten. Er det anderledes end kærlighed til kager eller computerspil?

Til læreren:

Børn og unge er ikke blandt de største publikumsgrupper til opera. Hvorfor? (tradition, stive og formelle former, stillesiddende i operahuset etc etc). Det giver god mening at lave en før- og en efter-snak med klassen.

Lydeksempler fra operaer:

Operaer har udviklet sig igennem tiden. Dette kan illustreres ved en sammenligning af operaer fra forskellige tidsperioder. Tag eksempelvis en tidlig barokopera (1600-tal, f.eks. fra Monteverdi's opera fra 1605: "Orfeo") med få instrumenter, historier om guder og/eller konger (et fantasiunivers) og – dengang – ofte med drenge (voci bianci) som kvindrollerne (se her: <https://www.youtube.com/watch?v=0mD16EVxNOM>).

Dette kan sammenholdes med Bizet's "Carmen" – der handler om rigtige personer, inspireret af rigtige hændelser og sande problemstillinger. Diskutér forskellene og udviklingen i udtryk og om hvem operaen henvender sig til (barokopera til adelen og de velhavende; Carmen til et langt bredere udsnit af befolkningen – billetpriserne tillod almindelige mennesker at gå til opera. I 1800-tallet var opera en slags musical-oplevelse (se her: https://www.youtube.com/watch?v=KJ_HHRJf0xg)).

Opera som underholdning

Opera og computerspil: hvad er forskellene og hvad er lighederne? Eksempler på *forskelle* er selvfølgelig mange, men væsentligst er, at opera er en oplevelse man konsumerer uden aktivt at kunne deltage i, hvad der foregår på scene – ud over i ens fantasi. Eksempler på *ligheder* er ligeledes mange: spændingen; at det ofte er drabeligt, nogle gange endda uhyggeligt, hvad der foregår. Karaktererne i operaerne er forenkede, men samtidig komplekse.

Begge universer spiller på det visuelle udtryk (i opera: scenografi, lys, kostumer, rekvisitter), og det auditive – lydligt (orkesterinstrumenter: violiner, bratsch, cello, kontrabas, horn, fløjter, trompeter, slagstøj etc. foruden sang). Operasangere er uddannede til at synge på en speciel måde, der både er af kunstneriske årsager, men også en teknik der gør, at man kan høre dem tydeligt langt fra scenen. Stemmen skal kunne høres tydeligt henover orkestrets spil.

Stemmetyper

Der findes flere stemmetyper i opera: tenor (den lyse mandsstemme – Don José i "Carmen"), baryton (den mørkere mandsstemme – Escamillo i "Carmen"), bas (den dybeste mandsstemme – Zuniga i "Carmen"). I barokoperaen findes desuden kontra-tenoren, der tidligere udførtes af kastratsangere (dreng, der blev kastreret før de blev kønsmodne og på den måde beholdt deres lyse drengestemme: voci bianci (hvide stemmer)).

Kastratsangere kom ofte fra fattige familier og forældrene overlod det til kirken at uddanne dem til kastratsangere – de bedste af dem var ligesom rockstjerner i dag – de tjente rigtig mange penge og rejste (i hestvogn) og levede i sus og dus.

Hos kvinderne er der ligeledes forskellige stemmetyper: sopran (den lyse pigestemme – Michaëla i "Carmen"), mezzo-sopran (den mørkere pigestemme – Carmen i "Carmen"). Og fra barokken også den sjældnere kontra-alt, der lyder som en lys mandsstemme.

Man kan spille musikeksempler fra forskellige genrer og finde ud af ligheder og forskelle mellem det at synge opera og synge andre genrer. Er der nogen indenfor populærmusikken der synger pop som opera? Måske, hvis man hører f.eks. Kate Bush (se her: <https://www.youtube.com/watch?v=BW3gKKiTvjs>).

Blær: mange af solierne (flertal af solo) i opera for hovedpersonerne er skrevet, så de er vanskelige at synge. Hvorfor? Fordi komponisten ville have de bedste sangere til at synge partierne i sin opera, men også for at give de dygtige sangere mulighed for at udfolde sig og imponere – og hermed skabe sig en karriere. Se eksempelvis dette klip: <https://www.youtube.com/watch?v=4FwZKjFJ-g0>

Opera i hele verden

Opera er en vestlig kunstform med over 500 års historie. I andre kulturer findes der også opera, men det lyder anderledes. Peking-opera er en kinesisk operaform med særlige stemmetyper og særlige historier – ofte med guder i dyreform (se her: <https://www.youtube.com/watch?v=vtV3iAuYN48>).

I Japan findes der noh-teater, hvor skuespilleren messer (se her: <https://www.youtube.com/watch?v=108d4KnZPxo>)

I Indien findes der en rig sang-skat med instrumental ledsagelse til sang over faste historier (se her: <https://www.youtube.com/watch?v=kfBvz2rG-NI>).

I den arabiske kultur findes der kvinder, der har været superstjerner som nogle af operaens superstjerner i vesten (Maria Callas, Anna Netrebko, Rolando Villazon). Den ægyptiske sangerinde Oum Kalsoum (1940-1950'erne), var en sådan superstjerne. Hun kunne synge med ledsagelse fra et orkester og fremkalde de samme følelser hos publikum som operastjerner i vesten (se her: https://www.youtube.com/watch?v=hVlvaOdPus&list=RDEMisVXAe6b6vn5nlzCzXukVQ&start_radio=1).

I Afrika findes korsang afbrudt af solistiske indslag. I det hele taget er det en kunstform, der har rigtig mange forgreninger og udtryk (se her: <https://www.youtube.com/watch?v=bJgD3ttyTLC>).

Komparativ (tekst)analyse og kærlighedens fænomen

Carmens død med udgangspunkt i to teksttyper:

1. Uddrag fra den franske forfatter Prosper Mérimé's oprindelige novelle (hvad er en novelle?)
 2. Uddrag fra librettoen til Carmen – skrevet af Henri Meilhac og Ludovic Halévy. (Libretto er den måde som en tekst skrives på til operabrug. Den skal kondensere og tydeliggøre handlingen: hvad sker der i denne scene? Teksten skal også være sangbar i forhold til musikken. Eksempelvis er det vigtigt at forfatte librettoen så der arbejdes musikalsk med hhv. vokaler og konsonanter ift. musikken).
- Hvordan beskrives dødsscenen i de to teksttyper?
 - Er der samme stemning/intensitet i sproget – beskriv virkemidlerne (sætningsopbygning, jeg-fortælleren i novellen ift. den "fraværende" jeg-fortæller i librettoen, hvor synsvinkel osv. er lagt ud via replikker. Hvordan er den dramatiske virkning med de to teksttyper?
 - Er der forskel i figurtegningen af f.eks. Don José og Carmen i de to teksttyper?

Om kærlighedens veje og vildveje:

- Kunne Don José handle anderledes da Carmen kaster sin forlovelsesring i hovedet på ham?
- Hvad sker der i Don José's hoved før han myrder Carmen?
- Kunne en sådan historie foregå i dag?
- Har Don José ret til at mene, at han "ejer" Carmen?
- Kan man love hinanden evig troskab?

En opskrift på det gode kæresteforhold kunne lyde således:

- a. I skal ikke bestemme over hinanden. I er to forskellige mennesker med hver jeres bagage og holdninger. At være kæreste betyder ikke at eje hinanden – snarere holder man den andens hjerte i sine hænder.
- b. Man skal have lov at have sine venner og være sammen med dem. Hvis man kun har hinanden risikerer kærligheden at tørre ud.
- c. Når man er kæreste fortæller man ofte hemmeligheder om en selv til den anden. Det er en tillidsserklæring – men de hemmeligheder vedkommer ikke nødvendigvis andre end jer.
- d. To mennesker kan ikke være enige om alt. Når man er et kærestepar skal man give plads til den anden og respektere den andens holdninger og synspunkter.
- e. Alle mennesker laver fejl – det bedste er, at man lærer af sine fejl.

Tekst-bilag:

1. Resumé af handlingen i operaen "Carmen":

Operaen "Carmen" (uropført i Paris i 1875) er den mest spillede opera i verden i dag. Hovedsageligt fordi den indeholder en god historie og meget fantastisk musik for stort orkester. Handlingen foregår i Spanien i 1830'erne.

Soldaten Don José forelsker sig i den smukke og forførende sigøjnerpige Carmen. Han får til opgave at bevogte hende i fængslet, hvor hun befinder sig efter at have deltaget i et slagsmål. Don José lader sig overtale til at lade Carmen undslippe og bliver herefter selv fængslet for ikke at have passet ordentligt på fangen. Carmens flugt fører hende til en lejr med smuglere og kriminelle.

Da Don José løslades lykkes det ham at genvinde Carmens kærlighed – men kun for en kort stund. Carmen bliver hurtigt træt af Don José's ejerfornemmelser og hans forsøg på at begrænse hendes udfoldelse. Da tyrefægteren Escamillo viser sig, forelsker Carmen sig i den flotte og modige mand.

Grundet følelsen af jalousi udfordrer Don José tyrefægteren Escamillo til duel (det gjorde man dengang...). Duellen aflyses da Don José må rejse tilbage til sin landsby, hvor hans mor ligger for døden. Moderens sidste bøn til Don José er, at han bør gifte sig med den oprigtige og trofaste pige fra Don José's barndomstid, Michaëla.

Don José vender tilbage til Sevilla for at opsøge Carmen - drevet af jalousi og uigengældt kærlighed. Hun er imidlertid træt af Don José og kaster sin forlovelsesring efter Don José, der i blindt raseri slår Carmen ihjel.

2. Uddrag fra Prosper Mérimé's Carmen-novelle:

"Kom med mig" sagde jeg.

"Udmærket" sagde hun "vi tager afsted!"

Jeg hentede min hest, satte hende op bag på, og så red vi hele natten uden at sige et eneste ord til hinanden. Vi standsede, da det blev lyst, på en afsides *venta*, lige i nærheden af et kapel.

Der sagde jeg til Carmen:

"Hør her, jeg glemmer det hele. Vi taler ikke mere om det; men lov mig så en ting: at du tager med mig til Amerika og falder til ro derovre."

"Nej" sagde hun surt "jeg vil ikke til Amerika. Jeg har det godt her."

"Det er fordi du er i nærheden af Lucas; men tænk dig godt om, hvis han kommer sig, bliver der ikke noget gammelt skelet ud af ham. Men hvorfor skal jeg for resten lade det gå ud over ham? Jeg er træt af at slå alle dine elskere ihjel; det bliver dig, jeg slår ihjel."

Hun så lige på mig med sit uregerlige blik og sagde:

"Jeg har altid tænkt, at du ville slå mig ihjel. Den første gang jeg så dig, havde jeg lige mødt en præst udenfor mit hus. Og lagde du ikke mærke til noget i nat, da vi red ud af Cordoba? En hare løb over vejen mellem benene på din hest. Det står skrevet."

"Carmencita" spurgte jeg "elsker du mig ikke mere?"

Hun svarede ikke. Hun sad med benene over kors på en måtte og tegnede streger i jorden med fingeren.

"Lad os leve et andet liv, Carmen" sagde jeg tryglende. "Lad os slå os ned et sted, hvor vi aldrig bliver skilt fra hinanden mere. Du ved, vi har gravet hundrede og tyve unser ned under et egetræ lige her i nærheden...og vi har også nogle penge liggende hos jøden Ben-Josef."

Hun smilede og sagde:

"Mig først, dig bagefter. Jeg ved, at det er sådan det sker."

"Tænk over det" fortsatte jeg. "Min tålmodighed og mit mod er sluppet op; du må tage dit valg, ellers tager jeg mit". Jeg forlod hende og gik hen omkring kapellet. Munken, der boede alene der, sad og bad. Jeg ventede til havde bedt færdig; jeg ville gerne selv have bedt, men jeg kunne ikke. Da han rejste sig op, gik jeg hen til ham. "Fader" sagde jeg, "vil de bede for en, der er i stor fare?"

"Kan De læse en messe for en sjæl, der måske snart skal stå foran Skaberen?"

"Ja" sagde han og kiggede forskende på mig. Og da han så mit mærkelige udtryk, ville han udfritte mig og sagde: "Jeg synes jeg har set Dem før."

Jeg lagde en piaster på bænken. "Hvornår læser De den messe?" spurgte jeg.

"Om en halv time. Sønnen til kromanden derovre kommer og hjælper. Sig mig, unge mand, har De ikke noget på samvittigheden, der piner Dem? Vil De høre et råd fra en kristen mand?"

Jeg var lige ved at græde. Jeg sagde, at jeg kom tilbage, og forføjede mig. Jeg lagde mig i græsset, indtil jeg hørte klokken. Så gik jeg derhed igen, men blev udenfor kapellet. Da messen var læst, gik jeg tilbage til *venta'en*. Jeg håbede næsten på, at Carmen var flygtet...men hun var der endnu. Hun ville ikke have, at man skulle sige, at jeg havde skræmt hende. Under mit fravær havde hun åbnet sin kjolesøm for at tage blyet ud.

Nu sad hun ved et bord og kiggede ned i en skålfuld vand, som hun havde smidt det smeltede bly i. Hun var så opslugt af sine tryllekunster, at hun først ikke lagde mærke til, at jeg var kommet tilbage. Snart tog hun et stykke bly og vendte og drejede det med et bedrøvet udtryk, snart sang hun en af de tryllesange, der anråber Maria Padilla, don Pedros elskerinde, som sagdes at være *Bari Crallisa* eller sigøjnernes dronning.

"Carmen" sagde jeg, "vil du komme med mig?"

Hun rejste sig, smed skålen fra sig og tog mantillaen over hovedet, som om hun var klar til at gå. Min hest blev ført frem, hun satte sig op bag mig, og vi red derfra.

"Nå, min kære Carmen" sagde jeg, da vi havde redet et stykke tid, "du vil altså følge mig?"

"Jeg vil følge dig til døden, ja, men jeg vil ikke leve med dig mere."

Vi befandt os i en ensom kløft; jeg standsede min hest.

"Skal det være her?" sagde hun og sprang ned på jorden. Hun tog sin mantilla af, smed den ned for sine fødder og stod ubevægelig med den ene næve i hoften, mens hun så fast på mig.

"Du vil slå mig ihjel, det kan jeg se," sagde hun. "Det står skrevet, men du får mig ikke til at give efter."

"Jeg beder dig" sagde jeg, "vær nu fornuftig. Hør på mig! Vi glemmer fortiden. Men du ved, det er dig, der har ført mig i fordærv; det er for din skyld at jeg er blevet en tyv og en morder. Carmen! Min egen Carmen! Lad mig redde dig og med selv med dig."

"José" svarede hun. "Du forlanger det umulige af mig. Jeg elsker dig ikke mere; du elsker stadig mig, og det er derfor, du vil slå mig ihjel. Jeg kunne sagtens stikke dig en løgn igen; men jeg gider ikke. Det er slut mellem os. Som min *rom* har du ret til at dræbe din *romi*; men Carmen vil altid være fri. Som *calli* er hun først, som *calli* skal hun dø."

"Du elsker altså Lukas?" spurgte jeg.

"Ja, jeg har elsket ham en stund, som dig, måske mindre end dig. Lige nu elsker jeg ikke noget mere, og jeg hader mig selv, fordi jeg har elsket dig."

Jeg kastede mig for hendes fødder, jeg tog hendes hænder, jeg vædede dem med mine tårer. Jeg mindede hende om alle de lykkelige øjeblikke, vi havde haft sammen. Jeg tilbød hende, at fortsætte mit liv som røver for at glæde hende. Alt, senor, alt tilbød jeg hende, bare hun ville elske mig igen!

Hun sagde: "Elske dig igen, det er umuligt. Og leve med dig, det vil jeg ikke."

Jeg var besat af raseri. Jeg trak min kniv. Jeg ville have, at hun skulle blive bange og bede om nåde, men denne kvinde var djævelen selv."For sidste gang" råbte jeg, "vil du blive hos mig?"

"Nej, nej og atter nej!" svarede hun og stampede i jorden, og så trak hun den ring, jeg havde givet hende, af fingeren og smed den mellem buskene.

Jeg huggede til hende to gange. Det var Den Enøjedes kniv, jeg havde taget, efter at jeg havde knækket min egen. Hun segnede om efter andet hug uden at skribe. Jeg synes stadig, jeg kan se hendes store, sorte øjne, der stirrede på mig; så blev de slørede og faldt i.

Jeg sad fuldstændig knust ved dette lig i en god time. Så kom jeg i tanker om, at Carmen tit havde sagt, at hun gerne ville begraves i en skov. Jeg gravede en grav med min kniv og lagde hende i den. Jeg ledte længe efter hendes ring og fandt den til sidst. Jeg lagde den i graven ved siden af hende sammen med et lille kors. Det skulle jeg måske ikke have gjort.

Så steg jeg op på min hest, galopperede til Cordoba og meldte mig til det første vagtkorps, jeg mødte. Jeg sagde, jeg havde slået Carmen ihjel; men jeg ville ikke sige, hvor hendes lig var. Eremiten var en hellig mand. Han bad for hende. Han læste en messe for hendes sjæl...stakkels barn! Det er sigøjnernes skyld, fordi de havde opdraget hende sådan.

3. Uddrag fra Carmen-librettoen.

Escamillo: (*til Carmen*): Hvis du elsker mig Carmen,
Vil du snart, håber jeg, blive stolt over mig!

Carmen: Jeg er din, Escamillo, jeg er din, og jeg sværger,
at ingen før har jeg elsket mere end dig!

Politibetjente udefra: Plads! Plads! Plads for vor by's borgmester!

Betjentene kommer ind. Borgmesteren skrider langsomt over scenen med politi for og bag. Frasquita og Mercedes nærmer sig Carmen.

Frasquita: Carmen, lyt til mit råd! Bliv ikke længere her!

Carmen: Og hvorfor? Hva'r der galt?

Mercedes: Han er her!

Carmen: Hvem dog?

Mercedes: Han! – Don José! Han har gemt sig i mængden...derhenne...

Carmen: Ja, det er ham.

Frasquita: Forsigtig!

Carmen: Jeg er ikke den, der er bange for ham...
Jeg bli'r her. Jeg vil tale med ham.

Mercedes: Carmen, pas på! Pas på du!

Carmen: Bare vær rolig!

Frasquita: Pas på du!

Borgmesteren går ind i arenaen, og bag ham sætter processionen i gang. Folket slutter op. Processionen forsvinder, og Don José skiller sig ud fra den.

Don José og Carmen bliver alene tilbage. Carmen går beslutsomt hen til Don José.

Carmen: José?

Don José: Ja mig!

Carmen: Jeg hørte netop lige, at du sku' være her på udkig efter mig.
Der blev til med sagt, at mit liv det var i fare! Men jeg er ikke fej!
Så jeg blev, hvor jeg var.

Don José: Jeg vil dig intet ondt, jeg be'r dig...be'r dig bønligt!
Det, der er sket, åh Carmen" Det der er sket...
jeg har glemt det! Kom – lad os ta' herfra, du og jeg,
begynde forfra, langt herfra...et andet sted!

Carmen: Det du siger er umuligt, og jeg lyver aldrig, nej!

Sit væsen kan ingen ændre, hvad vi har haft...er nu forbi.
Mit liv er et andet, alt med dig er forbi.

Don José: Carmen, alting kan sig vende, ja...alting kan sig vende!
Jeg elsker dig! Sådan kan alt, der var, dog ikke ende!
Åh! Kom med mig, jeg be'r dig kom, og alting bli'r godt igen!

Carmen: Nej! Min time er inde, ja, jeg ved, min tid er forbi,
men om jeg end døden skal finde,
der gives ingen anden vej!

Don José: *(fuld af angst)*: Er alting da forbi? *(fortvivlet)*

Carmen (ligeud): Ja, alt er forbi.

Don José: Men jeg, jeg elsker dig stadi! Carmen!

Carmen: Og hvorfor si'r du det? Det nytter ikke spor!

Don José: Carmen, jeg elsker dig stadig!
Nuvel! Så går jeg med i banden, i dens forbryderliv...hvis
det er det du vil? Alt vil jeg gøre, når blot du aldrig vil
forlade mig! Åh Carmen, tænk på det, der var engang! Da
vi forstod hinanden!
(fortvivlet) Forlad mig ej!

Carmen: Nej, aldrig!

Don José: Dette her gælder liv og død!

Carmen *(rasende)*: Nå godt! Slå mig ihjel! Eller du la'r mig gå!

Kor fra arenaen: Han sejrer!

Don José: *(ude af sig selv)*: For aller sidste gang, din djævel,
følger du med mig?

Carmen: Nej, nej! Og for resten, din ring,
den ring du dengang gav mig...Dér!
(hun slynger ringen i jorden)

Don José: Nuvel! *(han støder en dolk i hende. Carmen styrter om).*

Kor fra arenaen: Toreador til kampen! Toreador! Toreador!
Se kærligheden vinker med sin løn,
ja to kulsorte øjne gør din sejr skøn,
Toreador, gør sejren skøn!

Op i arenaingangen dukker, tiljuble af mængden, Escamillo og ser den døde Carmen. Don José ser op og rejser sig:

Don José: Arrester mig kun...for jeg har lige dræbt Carmen!
 min elskede Carmen!

SLUT

Tak til LMS for inspiration.